

Een Oud-Utrechter in ere hersteld

Het eind van het lustrumjaar van Oud-Utrecht wordt gevierd met een geschenk van de 75-jarige Vereniging aan de burgers van de stad Utrecht. Dit geschenk – een lantaarnconsole gewijd aan de Utrechtse kaapvaarder Olivier van Noort – sluit aan op het thema van het jubileumjaar "Utrecht en het water".

Op 2 juli 1598, nu 400 jaar geleden, begon de in Utrecht geboren Olivier van Noort als eerste Nederlander met een 248 koppige bemanning verdeeld over vier schepen aan zijn reis om de wereld. Utrecht heeft tot op heden geen aandacht aan de kaapvaarder besteed. In tegenstelling tot de zilverstad Schoonhoven. Hier kreeg Van Noort in 1982 een bronzen standbeeld ter herinnering aan zijn wereldtocht en aan het feit dat hij er tot zijn dood in 1627 woonde. Zijn grafzerk is nog steeds te zien in de Bartholomeuskerk. Men moet hem dan ook niet verwarren met de Utrechtse renaissance beeldhouwer Willem van Noort, die overigens geen familie van Olivier was.¹⁾

Hoewel een voltooide reis om de aarde tot de verbeelding van de natie sprak en het aanzien van de jonge republiek bevorderde, liep de missie van Olivier van Noort uit op een mislukking. Na een tocht van meer dan drie jaar moest bij thuiskomst het enig overgebleven vlaggeschip de Mauritius worden verkocht. Nieuwe handelsbetrekkingen waren niet aangeknoopt. Van nieuwe nederzettingen was geen sprake. Hoewel Van Noort in zijn tijd vermaard was als een ervaren, moedige maar wrede en roekeloze zeerover bracht de kaapvaart niets op. Zijn opdracht-

gevers Prins Maurits – "Admirael Generael van de Zee" die altijd om geld verlegen zat – en de V.O.C. moesten slechts genoeg nemen met een lading specerijen. Zijn rooftocht langs de westkust van Zuid-Amerika leverde hem niets op omdat hij moest vluchten voor de Spaanse strijdkrachten. Hij zal dan ook geen zilver hebben kunnen meenemen uit Potosí (Zuid-West Bolivia) de stad die sinds 1548 beroemd was om de "Zilverberg" Cerro Rico. De Indiaanse zilvermijnen zijn hier eeuwenlang door de Europeanen geplunderd.²⁾

De thuiskomst van Van Noort werd door tijdgenoot Anthonis Duyck aldus beschreven: "Dese comste verblyde eerst veel menschen, maer naederhandt hoirende, dat se met groot verlies wederom quamen, bedroefden zij alle heure reders".

Oliviers biograaf IJzerman schrijft: "Hoe geheel anders zou het geweest zijn, wanneer Van Noort, evenals Drake en Cavendish, rijken buit had thuis gebracht. De mogelijkheid daartoe had slechts in de verbeelding bestaan. Bij het eiland S. Maria dacht hij, dat een groote schat hem ontgaan was, die door de bemanning van een genomen Spaansch scheepje in zee zou zijn geworpen. Was die schat werkelijkheid geweest en ware hij in handen gevallen, geheel Nederland zou hem hebben bezongen en gehuldigd. Wat Piet Hein later gebeurde, laat daaromtrent geen twijfel; men hoort in gedachte langs de straten het lied uitgalmen, dat begint met: "En heb je wel gehoord van Olivier van Noort?"³⁾

Tijdens de reis is een journaal bijgehouden dat in 1602 werd uitgegeven onder de titel: "Beschry-

vinghe vande Voyagie om den geheelen Werelt Cloot ghedaen door Olivier van Noort van Vtrecht, Generael over vier Schepen te weten: Mauritius als Admirael, Hendrick Frederick Vice-Admirael, de Eendracht, midtsgaders de Hope, op hebbende tsamen 248 man om te zeylen door de Strate Magellanes, te handelen langs de Custen van Cica, Chili en Peru, om den gantschen Aerden Cloot ende door de Moluques wederom thuis te comen. Te zeyl gegaen van Rotterdam den tweeden July 1598. Ende den Generael met het Schip Mauritius is alleen wedergekeert in Augusto Anne 1601" Met Kerstmis 1598 staat het volgende genoteerd: "Den selfden dito heeft de Generael mette Krijchsraet voor goet ghevonden aen lant te setten, eenen Hans Volckertsz van Heyligelant, Stuurman, door zijn oproerichheit ende schelmstukken, die hy over hem hadde. Den 26. dito des morgens, zijn wy weder tseyll ghegaen van Cabo Consalvo, om over te steeken naer de Cust van Brasilien, hebbende scharpe wint, met eenparighe coelte, maer doordien de wint snachts van de Wal ende daechs uyer Zee quam, hebben soo voort ghelaveert, ende hadden altemet harden travailge met storm ende veel rhegens".⁴⁾

Dit journaal is een belangrijk document en rijk aan gegevens over de scheepvaart, de ontmoeting met vreemde volken, het weer op zee en de piraterij. Hier leest men hoe moeilijk het was om tijdens zo'n avontuurlijke en gevaarlijke tocht het hoofd boven water te houden. Olivier van Noort keert als enige bevelhebber van slechts één schip met honderd man aan boord terug.

Lantaarnconsole

De lantaarnconsole die ingemetseld zal worden bij de Smeebrug aan de Oudegracht evenzijde, is uniek in haar soort omdat twee kanten worden uitgehouwen.

Op de beeldzijde staat een portret van Olivier van Noort, geïnspireerd op de kopergravure vervaardigd door Christijn van de Passe. De tekst luidt: Olivier van Noort circumnavigator.

Op de tekstzijde staat:

OLIVIER VAN NOORT	OUD-UTRECHT,
UIT UTRECHT, ZEILDE	75 JAAR
ALS EERSTE	HERDENKT DEZE
NEDERLANDER	HISTORISCHE
RONDOM DE WERELD	REIS
1598 - 1601	DOOR STRAAT
	MAGELANES
	1923 V.O.U.
	1998

De lantaarnconsole wordt uitgehouden door Koos Boomstra en wordt volgens zijn zeggen "voorjaar 1999 geconsolideerd".

Koos Boomstra

Tijdens zijn reislustige jaren raakt Koos Boomstra als rugzaktoerist onder de indruk van het toegepaste beeldhouwwerk in de architectuur van het Middellandse Zeegebied. Bij Jericho fascineren hem "de kapitelen van zuilen die hun kop boven het zand uitstaken". De strenge schoonheid van de immense beelden aan de grote tempel van Abu Simbel, die steen voor steen verplaatst werd voor de aanleg van de Aswandam, en de koningsgraven van Luxor werken verpletterend op hem. Zo ontstaat de drang om vorm te willen geven in onvergankelijk materiaal. De uitstraling van de vele soorten natuursteen boeit hem bovenmate.

In 1976 volgt hij een steenhoudersopleiding te Utrecht. Het lezen van een artikel in de Volkskrant (1978) over het restaureren van de Zuiderkerk te Amsterdam door restauratieatelier Uilenburg onder leiding van roerganger Hans 't Mannetje doet Boomstra besluiten een dag later zijn geluk te beproeven. Hij wordt voor drie maanden op proef aangenomen en krijgt de opdracht om twee beeldfragmenten te kopiëren in natuursteen. Hij mag blijven en werkt mee aan diverse restauratieprojecten in het land.

Boomstra: "In Uilenburg werden de schone kunsten gepraktiseerd met restauratie als toepassing. Bij het restauratieambacht leer je het steenhoudersvak goed kennen en doe je enorme vakkennis op".

Vervolgens volgt hij gedurende drie maanden een restauratiecursus in Venetië.

Boomstra: "De grote hoeveelheid beeldhouwwerk die je daar op iedere hoek van de straat ziet, was voor mij opnieuw een openbaring".

Na zijn terugkomst in Amsterdam ontstaat de behoefte aan een eigen atelier. De sfeer van de gewelfbouw van de Utrechtse werfkelders doet hem denken aan de kashba van Jeruzalem vol bedrijfsjes van ambachtslieden. Na het uitgraven en restaureren van zo'n werfkelder vestigt hij zich hierin als restauratiesteenhouwer. In de loop der tijd heeft Koos Boomstra een groot aantal gevelstenen voor Utrecht gehakt waarvan er op de Oudegracht inmiddels twaalf te zien zijn. De polychromie op deze gevelstenen werd aangebracht door keramist Tsjerk Holtrop.

De eerste lantaarnconsole van de hand van Koos Boomstra uit 1990

Een Oud-Utrechter in ere hersteld

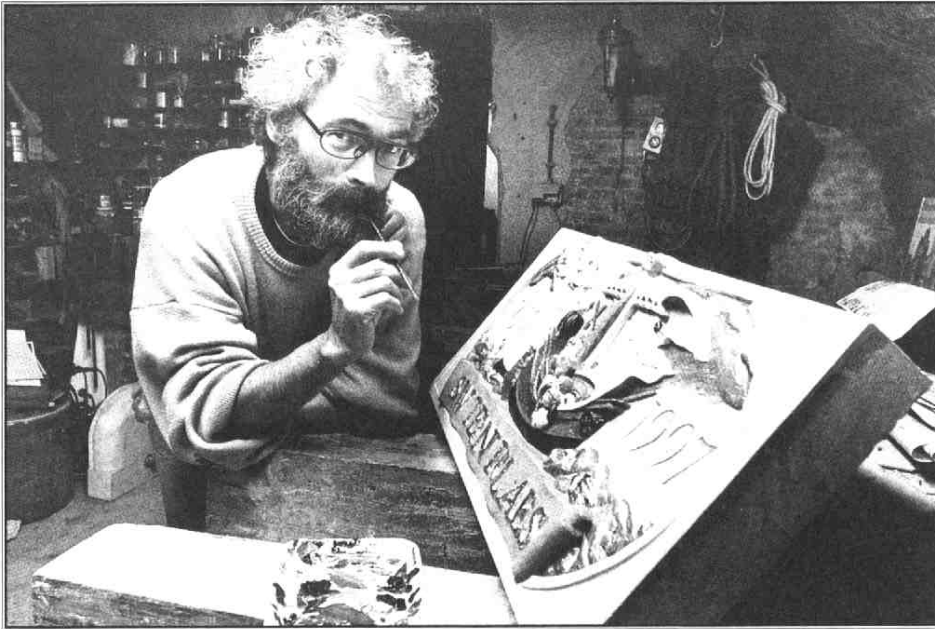

Foto:
Eit van Berkum

toont het portret van de toenmalige wethouder van monumentenzorg Wim van Willigenburg. Het beeldhouwen van de kop van Olivier van Noort is een grote uitdaging. Boomstra: "Eerst zag ik in Van Noort een avonturier maar als zeeschuimer ging hij door zijn geschreven journaal steeds meer voor mij leven". Het portret dat Chrispijn van de Passe heeft gegraveerd dient als richtlijn. Hier wordt Van Noort afgebeeld als een zelfbewust man, goed gesoigneerd en gekleed in een wambuis met molensteenkraag. Volgens de Utrechtse geschiedschrijver Arnoud van Buchel stak Van Noort zich graag in rijke kledij: "...terwijl hij zelf in zijn zijden purperen mantel, rijk met gouden franje omzoomd, zich het air van een prins gaf". Een tijdgenoot kende Olivier van Noort als een man van 40 à 50 jaar; iemand van forse en schone gestalte, die voor welgesteld wordt gehouden.⁵⁾ Dit zijn interessante aanwijzingen voor Koos Boomstra.

Het materiaal van de lantaarnconsole waaruit het portret van Olivier wordt gehouwen bestaat uit Ierse of Belgische hardsteen, petit granit, die een antracietgrijze kleur heeft.

Boomstra: "Deze hardsteen wordt ook wel stoeprandensteen genoemd, bij het hakken ervan komen er fossiele gassen vrij, die een rotte eierenlucht verspreiden". Gelukkig belemmert de onaangename eigenschap van deze hardsteen Koos Boomstra niet om een fraaie kop van Van Noort uit te houwen.

De onthulling van het ontwerp voor de console heeft eind november plaatsgevonden, in het voorjaar van 1999 wordt de lantaarnconsole ingemetseld.

Noten

- 1) Willem van Noort ca 1524-1556 bekend om zijn reliëfs voor het oude stadhuis Hasenberch (Collectie Centraal Museum Utrecht) naar wie later een plein in Utrecht werd genoemd.
- 2) Wilson Mendicta Pachero, Korte geschiedenis van de mijnbouw in Potosi in: *Tent. cat. America, Bruid van de zon. 500 jaar Latijns-Amerika en de lage Landen*. Kon. Museum voor de Schone Kunsten Antwerpen 1992. In Utrecht bevinden zich 3 gevelstenen met een afbeelding van een berg. "In den Silver Bergh" 1638, afkomstig van huis "De Zilverberg" in de Choorstraat, nu in Centraal Museum Utrecht. Voorstraat 25, DIT IS INDE GVLDE BERG, 1645. Kleine Slachtstraat 1, DIT IS INDE GVLDE BERG 1558. Susanne Weide, *Langs Utrechtse Geveltekens deel II*, Utrecht (1991) p. 48. In 1752 hangt in de Zilverstraat het uithangbord de Zilveren Berg. In dezelfde straat bevindt zich de Zilverbergpoort. Vraag van Koos Boomstra: "Zou hier een relatie zijn te leggen met de zilverberg van Potosi in Bolivia?"
- 3) I.W. IJzerman, *De reis om de wereld door Olivier van Noort*, 's-Gravenhage 1926. 2 dl. Werken der Linschoten-Vereeniging dl 27-28. Dl 2, p. 36.
- 4) IJzerman, dl 1 p. 9.
- 5) IJzerman, dl 2 p. 42.